

Wandelpaden op land- en tuinbouwbedrijven: animo, mogelijkheden en vergoedingssysteem

P.J. Rijk

Projectcode 20237

Maart 2005

Rapport 4.05.03

LEI, Den Haag

Het LEI beweegt zich op een breed terrein van onderzoek dat in diverse domeinen kan worden opgedeeld. Dit rapport valt binnen het domein:

- Wettelijke en dienstverlenende taken
- Bedrijfsontwikkeling en concurrentiepositie
- Natuurlijke hulpbronnen en milieu
- Ruimte en Economie
- Ketens
- Beleid
- Gamma, instituties, mens en beleving
- Modellen en Data

Wandelpaden op land- en tuinbouwbedrijven: animo, mogelijkheden en vergoedingssysteem

Rijk, P.J.

Den Haag, LEI, 2005

Rapport 4.05.03; ISBN 90-5242-981-2; Prijs €10,- (inclusief 6% BTW)

42 p., bijl.

Dit rapport geeft inzicht in de animo, mogelijkheden en een vergoedingssysteem voor het aanleggen en beheren van wandelpaden op land- en tuinbouwbedrijven. Hierbij wordt teruggegrepen op een aantal reeds gepubliceerde rapporten en op nog niet eerder gepubliceerd onderzoek op dit gebied (een representatieve enquête onder 700 land- en tuinbouwers). In het bijzonder is in het rapport ingegaan op de financiële vergoedingen die gegeven zullen moeten gaan worden aan de land- en tuinbouwers die een wandelpad over hun bedrijf zouden willen aanleggen. Ook aan de wijze waarop en de randvoorwaarden waaronder de financiële vergoeding tot stand zou moeten komen komt aan de orde.

This report provides insight into the enthusiasm and possibilities for the laying and maintenance of footpaths on farms and horticultural holdings, as well as insight into a system of compensation. A number of previously published reports on this topic are referred to once again, in addition to as yet unpublished research in this field (a representative survey of 700 farmers and horticulturalists). The report particularly looks at the financial compensation that will need to be given to farmers and horticulturalists wishing to lay a footpath on their land. Attention is also paid to the manner in which the financial compensation would need to be effected as well as the conditions attached to this.

Bestellingen:

Telefoon: 070-3358330

Telefax: 070-3615624

E-mail: publicatie.lei@wur.nl

Informatie:

Telefoon: 070-3358330

Telefax: 070-3615624

E-mail: informatie.lei@wur.nl

© LEI, 2005

Vermenigvuldiging of overname van gegevens:

- toegestaan mits met duidelijke bronvermelding
- niet toegestaan

Op al onze onderzoeksopdrachten zijn de Algemene Voorwaarden van de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO-NL) van toepassing. Deze zijn gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel Midden-Gelderland te Arnhem.

Inhoud

	Blz.
Woord vooraf	7
Samenvatting	9
Summary	13
1. Inleiding	17
2. Wandelpaden in het landelijk gebied	18
2.1 Literatuur	18
2.2 Conclusies	23
3. Naar meer wandelpaden in het landelijk gebied	25
3.1 Vergoedingssysteem	25
3.2 Wandelpaden op land- en tuinbouwbedrijven of door andere instanties in eigendom en -beheer?	26
Literatuur	28
Bijlage	
1. Animo voor wandelpaden op land- en tuinbouwbedrijven? Analyse van een enquête	29

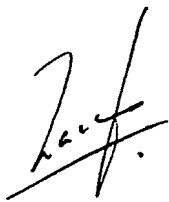
Woord vooraf

Het meer toegankelijk maken van het landelijk gebied, zodat meer mensen van de rust en ruimte hiervan kunnen genieten, heeft bij verschillende instanties en overheden een hoge prioriteit. Het is een uitgelezen kans om meer mensen beter kennis te laten maken met zowel natuur en landschap als met de verschillende land- en tuinbouwsectoren. Het aanleggen van meer wandelpaden in het landelijk gebied is hiervoor een mogelijkheid. Eén van de mogelijkheden om meer wandelpaden in het landelijk gebied te krijgen is om dit op vrijwillige basis te laten doen door individuele land- en tuinbouwers. Hierbij komt dan de vraag aan de orde: in hoeverre is dit mogelijk en hoe wordt er door de land- en tuinbouwsector zelf over dergelijke mogelijkheden gedacht? En als men dit wil: hoe moet een vergoedingssysteem eruit zien om een en ander daadwerkelijk te kunnen realiseren?

In dit verband is door het LEI, op verzoek van het Ministerie van LNV Directie Natuur (Jasper Dalhuisen), in dit onderzoek nader op deze vragen ingegaan. Het onderzoek is verricht door Piet Rijk, onderzoeker bij de sectie Regionaal en Ruimtelijk Beleid van de Afdeling Maatschappijvraagstukken van het LEI.

In deze publicatie is van de resultaten van verschillende onderzoeken gebruikge maakt. Hierbij is onder meer ook een grote representatieve enquête gehouden onder 700 land- en tuinbouwers. Graag wil ik hen bedanken voor hun medewerking.

Verder spreek ik de hoop uit dat deze publicatie ertoe mag bijdragen dat van de aanwezige kwaliteit van het landelijk gebied meer mensen kunnen gaan genieten.

Algemeen Directeur LEI B.V.
Prof.dr.ir. L.C. Zachariasse

Samenvatting

In dit rapport wordt nader ingegaan op de mogelijkheden van het aanleggen van wandelpaden op land- en tuinbouwbedrijven. Hierbij wordt teruggegrepen op een aantal reeds gepubliceerde rapporten over dit onderwerp en op nog niet eerder gepubliceerd onderzoek op dit gebied. In het bijzonder is in het rapport ingegaan op de financiële vergoedingen die gegeven zullen moeten gaan worden aan de land- en tuinbouwers die een wandelpad over hun bedrijf zouden willen aanleggen. Ook wordt in dit rapport verslag gedaan van een representatieve enquête onder 700 land- en tuinbouwers, waarin de animo gepeild is om wandelpaden aan te leggen op hun bedrijf. Ook aan de wijze waarop en de randvoorwaarden waaronder de financiële vergoeding tot stand zou moeten komen komt in het rapport aan de orde.

Animo voor wandelpaden op land- en tuinbouwbedrijven?

Uit een representatieve door het LEI uitgevoerde enquête onder 700 land- en tuinbouwers verspreid over alle grondgebonden bedrijfstypen bleek de bereidheid om een wandelpad toe te staan op het bedrijf in beginsel niet hoog te zijn. Hierbij speelde niet alleen het feit dat men de in het onderzoek voorgestelde vergoeding te laag vond een rol (17% als reden voor niet-deelname), maar ook allerlei andere zaken. De aantasting van de privacy en mogelijke belemmeringen in de agrarische bedrijfsvoering werden als hoofdmotief aangeduid om niet mee te doen (beide redenen 29%). Ook de vrees voor hondenoverlast (18%) en de vrees voor bedrijfsrisico's scoorden hoog (17%). Verder waren er angsten voor zwerfvuil (14%) en vond men dat men te veel voorzieningen moest aanbrengen (13%). Verder gaf 17% aan geen mogelijkheden te hebben en vond 12% dat er voldoende wandelmogelijkheden waren in de omgeving. De andere redenen scoorden allen minder dan 10%.

Uit het onderzoek kwam naar voren dat bij een hogere financiële vergoeding de bereidheid om deel te nemen toeneemt: bij een jaarlijkse vergoeding van € 0,45 per strekkende meter zou 4% meedoen, bij €1,13 zou 7% meedoen. Als 4% van de bedrijven zou meedoen dan zou dit niettemin betekenen dat er ruim 1.500 km wandelpad zou bijkomen.

Naast deze LEI-enquête is in dit rapport ook ingegaan op enkele andere publicaties rondom het aanleggen en beheren van wandelpaden op land- en tuinbouwbedrijven. Hieruit kwamen samengevat de volgende conclusies naar voren:

- een gewone vergoeding is beter dan een vergoeding in de belastingsfeer;
- het is wenselijk dat er een relatie is tussen de hoogte van de vergoeding en de gemaakte kosten, de bedrijfsschade en het aantal mensen dat van het wandelpad gebruik maakt;
- stabiliteit en continuïteit in regelgeving en een langere contractduur wordt sterk op prijs gesteld;
- de kosten voor eenmalige voorzieningen (bijvoorbeeld bruggetjes, hekovergangen, informatiebordjes) dienen vergoed te worden;

- er dient een regeling te komen die de aansprakelijkheid regelt op het wandelpad (bijvoorbeeld een wandelaar breekt een bot door een oneffenheid in het pad);
- uit een enquête onder agrariërs die meedoen aan het netwerk LAW (lange-afstand-wandelpaden) kwam naar voren dat overlast in de praktijk erg meeviel; men vond ook hier de vergoeding te laag. Men vond echter de zekerheid van het tienjarig contract een goede zaak;
- aanleg van wandelpaden kan vooral succesvol zijn als men het integraal aanpakt en in nauw overleg doet met de betrokkenen in het gebied;
- agrariërs die mee willen werken aan wandelpaden op hun bedrijf willen hiermee vooral een positieve bijdrage leveren aan de maatschappij. Ook willen ze op deze manier laten zien dat natuur en landbouw met elkaar verweven kunnen worden en willen mensen in staat stellen te genieten van de ruimte en rust in het landelijk gebied.

Uitwerking vergoedingssysteem

Uit LEI-onderzoeken en adviseringen ten behoeve van de 'Proeftuinen' en specifieke andere adviseringen ten behoeve van het aanleggen van wandelpaden komt naar voren dat een werkbaar vergoedingssysteem er als volgt uit kan zien:

1. op bouwland een inkomensvergoeding van 13 tot 21 eurocent per m² per jaar (hoogte van de vergoedingen afhankelijk van de intensiteit van het grondgebruik van dit bouwland); op grasland een inkomensvergoeding van 10,5 tot 12,5 eurocent per m² per jaar (hoogte van de vergoeding vooral afhankelijk van de verkrijgbaarheid van voldoende ruwvoer in de directe nabijheid); op tuinland zal een inkomensvergoeding moeten worden gegeven die in overeenstemming zal moeten zijn met die desbetreffende specifieke tuinbouwteelt;
2. een vergoeding voor beheer en onderhoud, aantasting privacy en mogelijke overlast van 1 à 1,5 x de inkomensvergoeding;
3. afhankelijk van de recreatieve druk in een gebied (dichtbij een dorp, stad of recreatiegebied een extra toeslag van maximaal 10 eurocent per m² per jaar.

1 t/m 3 bij elkaar opgeteld levert voor het aanleggen en beheren van een wandelpad een adviesvergoeding op die kan variëren van €2,10 euro tot €6,35 per strekkende meter pad voor een contractperiode van tien jaar.

Daarnaast is een tegemoetkoming voor eventueel aan te leggen eenmalige voorzieningen noodzakelijk. Dit ligt specifiek aan het gebied en aan waar het pad naar toe moet leiden (bijvoorbeeld een informatiepaneeltje, bordjes, bruggetjes over sloten, hekjes om fietsers of brommers te weren, enzovoort). De tegemoetkoming moet zo zijn dat hiervan alle kosten kunnen worden betaald.

Ook wordt een schadevergoedingsregeling voorgesteld voor eventuele risico's voor het bedrijf en aansprakelijkheid voor derden. Dit zou door de overheid gedragen kunnen worden (met bijvoorbeeld een eigen risico van bijvoorbeeld €2.000 per bedrijf).

Ter vermindering van bureaucratisch papierwerk wordt voorgesteld om de vergoeding zoveel mogelijk in één of twee keer over te maken. Het contract wordt bijvoorbeeld aangegaan voor tien jaar. In één keer voor 80% betalen in het eerste jaar. De rest betalen in het achtste jaar van het contract. Verder wel controleren of aan de openstellingseis voldaan

is (anders volgt terugvordering). In principe is het wenselijk om een optie aan te bieden voor nog eens tien jaar als het wederzijds goed bevalt (met een dan op dat moment marktconforme vergoeding).

Als het vergoedingssysteem op deze manier gebeurt en uitgewerkt wordt dan betekent dit dat je als partijen elkaar serieus neemt en dat je een duurzaam wandelpad wilt gaan introduceren.

Op basis van de voorgestelde adviesvergoedingen van €2,10 tot €6,35 per tien jaar per strekkende meter wandelpad en op basis van de gehouden representatieve enquête zou er op vrijwillige basis ongeveer 1.500 km wandelpad in het gehele land bij kunnen komen. Bij een meer integrale aanpak, betere regelingen ten aanzien van vergoedingen voor voorzieningen (bruggetjes, info-panelen, en dergelijke) en een schadevergoedingsregeling ten aanzien van eventuele bedrijfsrisico's en aansprakelijkheid voor derden zullen nog meer wandelpaden aangelegd kunnen worden

Summary

Footpaths on farms and horticultural holdings: enthusiasm, options and a system of compensation

This report takes a closer look at the possibilities of laying footpaths on farms and horticultural holdings. In so doing, a number of previously published reports on this topic are referred to once again, in addition to as yet unpublished research in this field. The report particularly looks at the financial compensation that will need to be given to farmers and horticulturalists wishing to lay a footpath on their land. This report also covers a representative survey of 700 farmers and horticulturalists, gauging their enthusiasm for having footpaths on their land. The manner in which the financial compensation would need to be effected as well as the conditions attached to this are also covered in the report.

Enthusiasm for footpaths on farms and horticultural holdings?

A representative survey conducted by LEI among 700 farmers and horticulturalists, distributed across all types of land-based enterprises, revealed a reluctance in principle to allow a footpath on their land. Factors in this included the fact that respondents considered the compensation proposed in the survey to be insufficient (17% gave this as a reason for non-participation in the scheme), as well as a range of other factors. The main reasons given for non-participation were the invasion of privacy and the potential interference with agricultural operations (both reasons being given by 29% of the respondents). The fear of nuisance caused by dogs (18%) and the fear of business risks (17%) also scored highly. Respondents also expressed fears about litter (14%), and considered that too many additional provisions would need to be made (13%). Moreover, 17% indicated that they did not have the option of laying a footpath and 12% considered there to be sufficient footpaths in the area already. The remaining reasons were all mentioned by less than 10% of the respondents.

The survey revealed that willingness to participate increased if the financial compensation offered was higher: only 4% were willing to participate in return for an annual compensation rate of €0.45 per metre of footpath laid; at a rate of €1.13 per meter, 7% were prepared to participate. If 4% of the enterprises were to participate, this would nevertheless mean more than 1,500 km of additional footpaths.

In addition to this LEI survey, this report also looks at a number of other publications concerning the laying and maintenance of footpaths on farms and horticultural holdings. A summary of the conclusions is presented below:

- actual monetary payment is better than compensation in the form of tax relief;
- a relationship between the sum of the compensation and the costs incurred, the loss of profits and the number of people making use of the footpath is desirable;
- stability and continuity in the scheme and a long-term contract period are greatly appreciated;
- the one-off costs of constructions or facilities (such as bridges, stiles, information boards) should be reimbursed;

- there should be a scheme regulating the matter of liability on the footpath (if, for example, a walker injures himself as a result of an uneven path surface);
- a survey among farmers participating in the LAW network (*lange-afstand-wandelpaden*, long distance footpaths) revealed that incidences of nuisance were nowhere near as bad or as frequent in practice as might have been feared; in this respect, too, the compensation was considered to be too low. However, the security of the ten-year contract was viewed positively;
- the laying of footpaths could be particularly successful if approached in an integrated manner and in close consultation with the parties involved in the area in question;
- farmers wishing to take part in the footpath scheme do so chiefly in order to make a positive contribution to society. They also want to demonstrate in this way that nature and agriculture can be interwoven, and they want to allow people to enjoy the space and tranquillity of the countryside.

Elaboration of the system of compensation

LEI's research and recommendations with regards to the 'experimental gardens' and specific other recommendations relating to the laying of footpaths reveal that a workable system of compensation could be set up as follows:

- 1 On arable land: income compensation of €0.13 to €0.21 per m² per year (the level of the payments being dependent on the intensity of the use of the cultivation land); on grassland: income compensation of €0.105 to €0.125 per m² per year (the level of the payments being chiefly dependent on the availability of sufficient fodder in the direct vicinity); and on horticultural land, income compensation will need to be given in accordance with the specific horticultural crop concerned;
- 2 Compensation for management and maintenance, the invasion of privacy and potential nuisance amounting to 1 to 1.5 times the income compensation;
- 3 Depending on the level of recreational activity in an area (proximity to a village, town or recreation area), an additional supplement of up to €0.10 per m² per year.

The sums specified in points 1 to 3, added together, amount to a recommended compensation for the laying and managing of a footpath of between €2.10 and €6.35 per metre in length of the footpath, for a contract period of ten years.

In addition, a payment is also necessary to cover the costs of any one-off costs of constructions or facilities that may be necessary. These are specific to the area concerned and the place to which the path leads (for example: an information board, signs, bridges over ditches, rails to deter cyclists and motorcyclists, etc.). The compensation must be such that it covers all these costs.

A compensation scheme has also been proposed for any risks faced by the enterprise and any liability for third parties. These costs could be borne by the government (with an excess of €2,000, for example, per enterprise).

For the purposes of reducing bureaucratic paperwork, the proposal has been put forward to pay out the compensation in one or two instalments, as far as possible. For example, the contract is entered into for a period of ten years, with 80% being paid in one go in the first year, and the remainder being paid in the eighth year of the contract. In addition, checks should be made as to whether the enterprise has satisfied the initial

requirements (otherwise the enterprise would be required to pay back the money). In principle, it is advisable to offer the option of a further ten years if the situation is mutually satisfactory (in return for compensation in line with market conditions at that time).

If the system of compensation is organised and elaborated in this way, this means that the parties must all take each other seriously and that the intention is to introduce a sustainable footpath.

On the basis of the proposed recommended compensation payments of €2.10 to €6.35 over ten years per metre of footpath on the basis of the representative survey carried out, approximately 1.500 km of additional footpaths could be created nationally on a voluntary basis. With a more integrated approach, better schemes regarding compensation for costs related to facilities (bridges, information panels and the like) and a compensation scheme relating to potential risks faced by the enterprise and any liability for third parties, still more footpaths could be laid.

1. Inleiding

Het meer toegankelijk maken van het landelijk gebied door middel van wandelpaden wordt door vele mensen die wonen of recreëren in of nabij het landelijk gebied op prijs gesteld. Dit kan zowel gelden voor inwoners uit nabijgelegen buurtschappen, dorpen of provinciesteden, maar ook voor dag- of verblijfsrecreanten.

Het aanleggen van nieuwe wandelpaden gebeurt nu meestal in het kader van een nieuwe herinrichting van een gebied (recreatie- of natuurgebied of park). Voordat dit kan gebeuren gaat er veelal een lang proces van overleg en planologische inkadering aan vooraf. Dit duurt veelal vele jaren. Meestal wordt het wandelpad daarna aangelegd en beheert door een recreatieschap, een natuurbeschermingsinstantie of een overheidsorganisatie (Rijk, provincie of gemeente).

Het aanleggen van wandelpaden op land- en tuinbouwbedrijven op vrijwillige basis kan een mogelijk alternatief zijn. De procedures rond het aanleggen kunnen korter zijn en lokaal kan het veel bijdragen aan het toegankelijk maken van het landelijk gebied.

Een voorwaarde hiervoor is wel dat hiervoor voldoende betaald zal moeten worden. Ook zullen een aantal voorwaarden vervuld moeten worden om mogelijke hinder voor de land- en tuinbouwbedrijven te beperken.

De afgelopen jaren is er in diverse onderzoeken op verschillende manieren aandacht besteed aan het aanleggen en beheren van wandelpaden op land- en tuinbouwbedrijven. In deze publicatie zijn een aantal zaken op een rijtje gezet. De voorwaarden (financieel, ruimtelijk) waaronder een en ander tot stand gebracht zou kunnen worden worden geschetst.

Deze publicatie is tot stand gekomen op verzoek van het Ministerie van LNV (Directie Natuur).

Er is in dit rapport gebruikgemaakt van een aantal LEI-onderzoeken en onderzoeken van andere instanties waarbij een aantal items rondom het aanleggen van wandelpaden belicht is. Sommige onderzoeken zijn reeds eerder gepubliceerd, andere nog niet. Ook is het aanleggen en de methodiek om de vergoedingen voor het aanleggen en beheren te berekenen soms onderdeel geweest van een ander rapport of LEI-publicatie.

In hoofdstuk 2 zal een overzicht gegeven worden van de gebruikte literatuur. Het accent zal liggen op het nog niet eerder door het LEI gepubliceerde onderzoek *Animo voor wandelpaden op land- en tuinbouwbedrijven? Analyse van een enquête*. Dit onderzoek is de aanleiding geweest tot deze publicatie.

In hoofdstuk 3 zal een synthese plaatsvinden van de in hoofdstuk 2 beschreven onderzoeken en publicaties. Eén en ander zal uitmonden in concrete advisering.

Er zal nader ingegaan worden op de voorwaarden waaronder wandelpaden op land- en tuinbouwbedrijven verwezenlijkt zouden kunnen worden. Het accent zal hierbij liggen op de financiële vergoedingen die gegeven zullen moeten gaan worden aan de land- en tuinbouwers die een wandelpad over hun bedrijf zouden willen aanleggen.

2. Wandelpaden in het landelijk gebied

De afgelopen jaren zijn er verschillende onderzoeken/publicaties/adviezen geweest rondom wandelen en het stimuleren hiervan door middel van het aanleggen van wandelpaden op land- en tuinbouwbedrijven.

In het kort zal in dit hoofdstuk ingegaan worden op deze rapporten/onderzoeken/adviezen. Aan het eind van het hoofdstuk zullen enkele samenvattende conclusies getrokken worden uit de diverse onderzoeken.

2.1 Literatuur

Animo voor wandelpaden op land- en tuinbouwbedrijven? Analyse van een enquête (Rijk, 2000)

Omdat over dit LEI-onderzoek nog niet officieel gepubliceerd is, en dit mede de aanleiding was tot deze publicatie, is het verslag van dit onderzoek als bijlage 1 bij deze publicatie opgenomen.

Samenvatting van het rapport

In de zomer van 2000 is in opdracht van het Ministerie van LNV (in het kader van een mogelijke fiscale bevoordeling van groene initiatieven) door het LEI door middel van een onderzoek gekeken in hoeverre land- en tuinbouwers bereid zijn om vrijwillig wandelpaden aan te leggen over hun bedrijf.

In dit onderzoek is een representatieve enquête gehouden onder 700 land- en tuinbouwers verspreid over alle grondgebonden bedrijfstypen. De respons in deze enquête was 74%, zodat een goed beeld verkregen werd naar de redenen van al of niet vrijwillig meedoen met de aanleg van een wandelpad.

De hypothese bij het onderzoek was dat men een (fiscale) nettovergoeding ontving van €0,45 per strekkende meter pad (minimaal 1 meter, onverhard of verhard). Voor deze vergoeding bleek slechts 2% van de bedrijven mee te willen doen. Daarnaast had reeds 2% van de bedrijven reeds een pad. Een vijfde van deze laatste categorie zou zijn padenstelsel willen uitbreiden. Alles bij elkaar zou 4% van de bedrijven dus met een dergelijke regeling mee willen doen.

Bij een vergoeding van €0,68 per meter zou 5% meedoen, bij €0,90 6% en bij €1,13 7%. Duidelijk is wel dat bij een hogere vergoeding de deelname toeneemt. Men zet de genoemde bezwaren om niet mee te doen wat sneller opzij.

Uit het onderzoek kwam naar voren dat de animo om een wandelpad op het bedrijf te hebben nogal uiteenliep per bedrijfstype. Gemiddeld over alle bedrijfstypen was dit deelnamepercentage 4% (som van nieuwe en bestaande wandelpaden). Voor de melkveebedrijven was dit slechts 2% en voor de overige graasdierbedrijven 3%. Veel ho-

ger scoorden de akkerbouwbedrijven en de gemengde akkerbouw-veebedrijven (beide 8%). De tuinbouwbedrijven scoorden met 4% daar tussen in. Op de intensieve veehouderijbedrijven was er helemaal geen interesse.

De geboden financiële vergoeding was evenwel niet de belangrijkste reden om geen wandelpaden op het bedrijf toe te laten (het had een gedeelde vierde/vijfde plaats). De aantasting van de privacy en mogelijke belemmeringen in de agrarisch bedrijfsvoering werden als hoofdmotieven aangeduid om niet mee te doen (beide redenen elk 29%).

Vrees voor overlast van honden scoorde 18%. De te lage vergoeding werd door 17% van de geënquêteerden als reden aangemerkt voor niet-deelname. Ook 17% scoorde de vrees voor bedrijfsrisico's. Verder waren er angsten voor zwerfvuil (14%) en vond dat men te veel extra voorzieningen aan moest brengen (13%). Verder gaf 17% aan geen mogelijkheden te hebben en vond 12% dat er voldoende wandelmogelijkheden waren in de omgeving. De andere redenen scoorden allen minder dan 10%.

Bij het onderzoek was de mogelijkheid om nadere opmerkingen te maken, waar 30% van de respondenten van heeft gebruikgemaakt:

- men heeft veel liever een gewone vergoeding hebben dan een belastingaftrek. Hierbij speelt ook een rol dat ongeveer 10% van de respondenten geen belasting betaalt;
- er moet meer een relatie zijn tussen de te geven vergoeding, de gemaakte kosten, de bedrijfsschade en het aantal mensen dat van het wandelpad gebruikmaakt. De basisinvestering moet door de overheid gemaakt worden; het onderhoud kan dan de landbouwer of tuinder doen;
- als er iemand op het pad wat overkomt (bijvoorbeeld een arm of been breekt door een oneffenheid in het pad), dan moet de aansprakelijkheid duidelijk zijn;
- de overheid wordt niet altijd als een betrouwbare partner gezien: het beleid wisselt soms per regeerperiode. Dit geldt ook voor de regels, mogelijkheden en mogelijke vergoedingen.

Verder zijn er veel meer negatieve opmerkingen gemaakt dan positieve. Bij de negatieve komt nogal eens terug dat men gewoon boer wil zijn en daarmee uit. Ook heeft men weinig vertrouwen in het gedrag van de wandelaars (loslopende honden, zwerfvuil en dergelijke). Bij de opmerkingen wordt dikwijls wat men al ingevuld heeft nog eens sterker herhaald. Positief wordt door sommigen de pr voor de land- en tuinbouw vermeld.

Concluderend is uit dit onderzoek op te maken dat de animo bij een vrij lage vergoeding niet erg hoog is. Bij hogere vergoedingen neemt de animo behoorlijk toe. Feit blijft evenwel dat het ook van belang wordt gevonden dat de randvoorwaarden waaronder wandelpaden aangelegd zouden kunnen gaan worden goed geregeld zijn (privacy: het pad niet te dicht langs huis en stal; bedrijfs- en aansprakelijkheidsrisico's: afdekking hiervan; zo min mogelijk kans op afval; een betrouwbare overheid).

Toegankelijkheid Agrarisch Cultuurlandschap (Kommers en Hopster, 2002)

In dit onderzoek onder 95 geënquêteerden met een respons van 55% komen voor een deel dezelfde opmerkingen terug als uit het hiervoor genoemde LEI-onderzoek. In het onderzoek is een specifieke enquête gehouden onder agrariërs die meededen aan openstelling

van hun gronden middels een wandelpad in het kader van het netwerk LAW (lange-afstand-wandelpaden). Hierbij sluiten agrariërs een contract met de Stichting Wandelplatform LAW voor tien jaar. Men ontvangt hiervoor €1,00 per strekkende meter per tien jaar. Voor de voorzieningen in de route ontvangt men maximaal €9.075,69. Verder is er een schadevergoedingsregeling (aansprakelijkheid).

Uit de enquête kwam naar voren dat men doorgaans tevreden was met de gang van zaken. De overlast viel doorgaans mee en men was positief over de wandelaars. Wel was er incidenteel sprake van enige overlast geweest. Het overgrote deel (86%) zou zijn land wederom open stellen bij het aflopen van het contract. Hierbij speelde als belangrijke reden om dit te doen het positieve imago dat je voor de sector bereikt. De financiële redenen was bij een vijfde van de bedrijven de belangrijkste reden. Overwegend was men van mening dat de financiële vergoeding te laag was. De huidige financiële vergoeding die men ontvangt is zodanig laag dat deze bijna geen rol speelt in de argumentatie om zijn land open te stellen. Het is eigenlijk alleen een vergoeding voor gedeerde inkomsten op de strook grond. Voor aantasting van de privacy, belemmeringen in de bedrijfsvoering, onderhoud en beheer werd men eigenlijk niet betaald.

Te voet door de velden (Van der Ploeg et al., 2000)

Uit dit LEI-onderzoek komt naar voren dat aanleg van wandelpaden vooral succesvol kan zijn als men het integraal aanpakt en in nauw overleg doet met de betrokkenen in het gebied.

Verbreiding op landbouwbedrijven. Met visie en creatieve vasthoudendheid naar succes (Van den Ham en Ypma, 2000)

Uit dit LEI-onderzoek komt naar voren dat agrariërs die mee willen werken aan wandelpaden over hun boerenland vaak een bijdrage willen leveren aan de maatschappij. Zij willen hun bedrijf inpassen in het gebied, willen graag inspelen op de kansen die het gebied heeft en houden van contact met andere mensen. Vaak willen ze op deze manier laten zien dat natuur en landbouw wel met elkaar verweven kunnen worden en willen ze mensen in staat stellen te genieten van de ruimte en rust in het landelijk gebied.

Uit de voeten met wandelpaden over boerenland; Leidraad voor de aanleg van wandelroutes (Hosper et al., 2003)

In dit rapport staan een groot aantal tips en aandachtspunten als men met wandelpaden aan de gang wil gaan. Opgemerkt in dit rapport staat ook dat er eigenlijk maar één landelijke subsidieregeling is (lange-afstand-wandelpaden). Als men wandelpaden aan wil leggen en dit is geen onderdeel van het LAW-netwerk, dan zal men de kosten en vergoedingen op lokaal niveau moeten regelen.

Vier proeftuinen in ontwikkeling; gebiedsanalyses, plannen, inkomens en een nieuwe vergoedingssystematiek natuur en landschap (Rijk, 2003)

In deze LEI-publicatie worden de bouwstenen aangereikt voor een nieuw vergoedingssysteem voor nieuwe natuur en landschapselementen, die door land- en tuinbouwers ontwikkeld en beheerd gaan worden. Ook het vergoedingssysteem voor nieuwe fiets- en wandelpaden op land- en tuinbouwbedrijven komt aan de orde.

In dit rapport worden de vergoedingen voor wandelpaden als volgt opgebouwd en voorgesteld (jaarlijkse vergoedingen):

- op bouwland een inkomensvergoeding van 13 tot 21 eurocent per m² (hoogte van de vergoedingen afhankelijk van de intensiteit van het grondgebruik van dit bouwland). Op grasland een inkomensvergoeding van 10,5 tot 12,5 eurocent per m² (hoogte van de vergoeding vooral afhankelijk van de verkrijgbaarheid van voldoende ruwvoer in de directe nabijheid). Op tuinland zal een inkomensvergoeding moeten worden gegeven die in overeenstemming zal moeten zijn met die desbetreffende specifieke tuinbouwteelt;
- een vergoeding voor beheer en onderhoud, aantasting privacy en mogelijke overlast van 1 à 1,5 x de inkomensvergoeding;
- in gebieden met een hoge recreatieve druk dichtbij een dorp of stad een extra toeslag van ongeveer 10 eurocent per m².

Daarnaast een tegemoetkoming voor eventueel aan te leggen eenmalige voorzieningen. Dit ligt specifiek aan het gebied en aan de plek waar het pad naar toe moet leiden en of dit nodig is (bijvoorbeeld een informatiepaneeltje, bordjes, bruggetjes over sloten, hekjes om fietsers of brommers te weren, enzovoort).

Ook wordt voor het gebied een schadevergoedingsregeling voorgesteld. Eventuele risico's voor het bedrijf en aansprakelijkheid voor derden zouden door de overheid gedragen kunnen worden (met bijvoorbeeld een eigen risico van bijvoorbeeld 2.000 euro per bedrijf).

Ter vermindering van bureaucratisch papierwerk wordt voorgesteld om de vergoeding zoveel mogelijk in één of twee keer over te maken. Het contract wordt bijvoorbeeld aangegaan voor tien jaar. In één keer voor 80% betalen in het eerste jaar. De rest betalen in het achtste jaar van het contract. Verder wel controleren of aan de openstellingseis voldaan is (anders moet terugbetaling volgen van het uitbetaalde bedrag). In principe een optie aanbieden als het wederzijds goed bevalt voor nog eens tien jaar (met een dan op dat moment marktconforme vergoeding).

Advisering/toetsing vergoedingen aanleggen van wandelpaden in de Haarlemmermeer (Rijk, 2004)

In dit LEI-rapport is een werkbaar advies aan het Projectbureau Haarlemmermeer Groen gegeven om het aanleggen van wandelpaden in de Haarlemmermeer tot stand te laten komen. In het kernadvies zaten de volgende elementen:

1. een inkomensvergoeding van 18,5 eurocent per m². Deze inkomensvergoeding ligt iets onder het maximale voor bouwland (dit vanwege het lagere aandeel van poot-

- aardappelen in het bouwplan dan elders; pootaardappelen geven doorgaans gemiddeld een hoog saldo);
2. een vergoeding voor extra beheer en onderhoud, aantasting privacy en mogelijke overlast van 1,0 x de inkomensvergoeding. Opmerking: voor bouwland wordt de mogelijke overlast minder hoog ingeschat dan voor grasland. Bijvoorbeeld honden kunnen de rust van het vee verstoren. Ook zijn de akkerbouwbedrijven vrij groot-schalig; daarom is de aantasting van de privacy per m² wandelpad minder. Het karakter van het gebied is niet zo dat een pad direct langs het huis op het erf hoeft te lopen. Het beheer en onderhoud op zich hoeft niet met veel kosten gepaard te gaan;
  3. door de aanwezige relatief hoge recreatieve druk in dit gebied dat dichtbij Hoofddorp en enkele recreatieterreintjes ligt wordt een extra toeslag voorgesteld van 7 eurocent per m².

1 t/m 3 bij elkaar opgeteld levert een totale vergoeding voor het (vrijwillig) aanleggen en beheren van wandelpaden op van 44 eurocent per m² per jaar. Voor tien jaar zou dit uitkomen op 4,40 euro. Dit is ruim 4 keer de vergoeding van de Subsidierегeling Stichting Netwerk Landelijke Wandelpaden; deze vergoeding bedraagt 1 euro per strekkende meter per tien jaar.

Bij bovenstaande berekeningen is ervan uitgegaan dat ook normaal agrarisch gebruik kosten met zich meebrengt om een saldo te krijgen om een inkomen te verwerven (deze kosten zijn onder 1 ook meegenomen). Eventuele extra kosten voor beheer en onderhoud worden onder 2 en 3 vergoed.

Evenals in het rapport over de 'Proeftuinen' wordt voorgesteld om ook in de Haarlemmermer een tegemoetkoming te geven voor eventueel aan te leggen eenmalige voorzieningen.

Verder is een collectieve schadevergoedingsregeling voor aansprakelijkheid nodig, met een eigen risico van bijvoorbeeld 2.000 euro per bedrijf.

Bij de verdere concretisering is het wenselijk om een contract af te sluiten voor mogelijk tien jaar, met een mogelijke optie voor verlenging met eenzelfde tijd (met een aanpassing van de vergoedingen over tien jaar). Er vindt een uitbetaling plaats in de loop van het eerste jaar van 3,50 euro per m². In het achtste jaar wordt 90 eurocent per m² uitbetaald (mits alles goed gegaan is). Als dit zo gedaan wordt op een vrijwillige basis dan zal dit zeker vertrouwen geven aan beide partijen dat er een reële vergoeding betaald wordt en dat dit een goede basis zal zijn voor blijvende openstelling.

Een totale breedte van maximaal één meter voor een wandelpad is breed genoeg om te wandelen. Voorgesteld wordt om de vergoedingen te geven per strekkende meter pad: dan valt de vergoeding per m² samen met de vergoeding per strekkende meter. Als de betreffende agrariërs meer ruimte rondom de paden willen dan is dit hun eigen zaak.

Aan het begin van het pad moet ook duidelijk weergegeven worden wat de bedoeling is van het pad (eventueel een hekwerk om duidelijk aan te geven dat er geen fietsers en brommers op het pad mogen/kunnen komen). Honden dienen aangelijnd te worden.

Verder liever geen vuilnisbakken plaatsen: eventuele verpakkingen van etenswaren dienen niet weggeworpen maar meegenomen te worden. Dit dient wel duidelijk aangegeven te worden bij het betreden van het pad. Als er wel vuilnisbakken geplaatst worden dan deze aan de openbare weg plaatsen op de plek waar het wandelpad deze weg kruist of het

wandelpad begint. Er dienen duidelijk afspraken gemaakt te worden voor het regelmatig leeg maken van deze bakken. Het beste is het om hierover met de gemeentelijke vuilnisophaaldienst afspraken te maken.

Als er andere doelen gediend worden dan alleen wandelen (bijvoorbeeld natuurdoel/vluchtplaats wild of iets dergelijks) en daarvoor een bredere strook ingericht moet worden dan is dit een ander doel en moet hier een aparte vergoeding voor komen (met een andere berekeningwijze dan voor wandelpaden).

2.2 Conclusies

Er is regionaal en lokaal soms veel behoefte om meer gebruik te maken van het landelijk gebied. Het aanleggen van wandelpaden op grond van land- en tuinbouwbedrijven kan hiervoor een uitstekende mogelijkheid bieden. Zowel de landelijke overheid als de regionale overheden zouden hierop meer dan tot nu toe geval is op in kunnen spelen. Een voorwaarde hierbij is dat er een goede waarborg moet zijn om eventuele overlast en hinder op de landbouwbedrijven tot een minimum te beperken.

Uit de diverse onderzoeken komt naar voren dat de animo van de land- en tuinbouwers om wandelpaden aan te leggen op hun bedrijven doorgaans niet zo groot is.

Hiervoor zijn een aantal redenen:

- aantasting van de privacy, de vrees voor belemmeringen in de bedrijfsvoering, de vrees voor overlast van honden en de vrees voor bedrijfsrisico's (ziekte-insluit bij dieren en gewassen). Bij degenen die al een wandelpad over hun bedrijf hebben lopen valt de gevreesde overlast overigens in de praktijk erg mee;
- er is feitelijk geen landelijke regeling. Wel is er de Stichting Wandelplatform-LAW die actief meehelpt om wandelpaden te realiseren. Dit op de bedrijven waar mogelijk zo'n toekomstig LAW-pad komt te liggen. Voor de rest hangt het realiseren van wandelpaden op land- en tuinbouwbedrijven af van lokale en regionale initiatieven (gemeente, provincie, recreatieschap, agrarisch natuurvereniging en dergelijke). Een probleem is ook dat er geen uniform vergoedingssysteem is en dat er geen actieve voorlichting op dit gebied plaatsvindt;
- de vergoedingen worden als erg laag ervaren. Ook bij degenen die meedoen aan de LAW-regeling wordt dit zo ervaren. De financiële tegemoetkoming wordt door hen niet als hoofdreden gezien om een wandelpad over het bedrijf aan te leggen. Ook in het in de bijlage 1 weergegeven onderzoeksverslag bleek dat men de voorgestelde vergoeding te laag vond. Bij de hypothese van een voorgestelde hogere vergoeding in dit onderzoek zou ervoor zorgen dat veel meer land- en tuinbouwers een wandelpad aan zouden gaan leggen.

Uit de literatuur komt ook naar voren dat het aanleggen van meer wandelpaden op land- en tuinbouwbedrijven daadwerkelijk tot stand te laten komen vooral een goede samenwerking tussen lokale overheden, een goede voorlichting en duidelijke afspraken tussen de deelnemende partijen nodig is.

In deze afspraken moeten zaken geregeld worden ten aanzien van padlengte en -breedte, tijdstippen van openstelling, verantwoordelijkheden ten aanzien van bewegwijzering, eventuele aanvullende recreatievoorzieningen (eigendom en beheer hiervan),

verantwoordelijkheden ten aanzien van een eventuele afvalbak. Ten slotte moet ook het vergoedingssysteem duidelijk zijn.

3. Naar meer wandelpaden in het landelijk gebied

In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op een werkbaar vergoedingssysteem en worden voor- en nadelen van het aanleggen van wandelpaden op land- en tuinbouwbedrijven naast die van andere instanties gezet.

3.1 Vergoedingssysteem

Van belang bij een vergoeding is de totale breedte die het pad inneemt. Op het desbetreffende grondoppervlak kan een land- of tuinbouwer niets of heel weinig telen.

Een wandelpad hoeft niet erg breed te zijn. Een halve meter is zeker breed genoeg. Als hiervan aan elke kant nog zo'n 25 cm gerekend wordt voor vertrapping van gras of akker dan komt de veronderstelde totale padbreedte waar een vergoeding voor gegeven dient te worden op ongeveer 1 meter. Vergoedingen kunnen gegeven worden per strekkende meter. Als de individuele land- of tuinbouwer bredere paden wenselijk vindt dan is dit zijn eigen zaak.

Paden kunnen verder beter zo vorm gegeven worden dat het typische agrarische karakter behouden blijft. Dus weinig of geen verharding. Mocht de deelnemende land- en tuinbouwer na afloop van de contractperiode zijn contract niet meer willen verlengen dan hoeven er weinig kosten gemaakt te worden om van deze paden weer gewone landbouwgrond te maken.

Uit de vermeldde verslagen van de onderzoeken en adviezen in het vorige hoofdstuk komt naar voren dat een werkbaar vergoedingssysteem er als volgt uit kan zien:

1. Op bouwland een inkomensvergoeding van 13 tot 21 eurocent per m² per jaar (hoogte van de vergoedingen afhankelijk van de intensiteit van het grondgebruik van dit bouwland). Op grasland een inkomensvergoeding van 10,5 tot 12,5 eurocent per m² per jaar (hoogte van de vergoeding vooral afhankelijk van de verkrijgbaarheid van voldoende ruwvoer in de directe nabijheid). Op tuinland zal een inkomensvergoeding moeten worden gegeven die in overeenstemming zal moeten zijn met die desbetreffende specifieke tuinbouwteelt;
2. Een vergoeding voor beheer en onderhoud, aantasting privacy en mogelijke overlast van 1 à 1,5 x de inkomensvergoeding;
3. Afhankelijk van de recreatieve druk in een gebied (dicht bij een dorp, stad of recreatiegebied een extra toeslag van maximaal 10 eurocent per m².

1 t/m 3 bij elkaar opgeteld levert voor het aanleggen en beheren van een wandelpad een adviesvergoeding op die kan variëren van €0,21 tot €0,635 per jaar per strekkende meter pad. Voor een contractperiode van tien jaar komt dit neer op €2,10 euro tot €6,35 per strekkende meter pad.

Daarnaast is een tegemoetkoming voor eventueel aan te leggen eenmalige voorzieningen noodzakelijk. Dit ligt specifiek aan het gebied en aan waar het pad naar toe moet leiden (bijvoorbeeld een informatiepaneeltje, bordjes, bruggetjes over sloten, hekjes om fietsers of brommers te weren, enzovoort). De tegemoetkoming moet zo zijn dat hiervan alle kosten kunnen worden betaald. Ook wordt een schadevergoedingsregeling voorgesteld voor eventuele risico's voor het bedrijf en aansprakelijkheid voor derden. Dit zou door de overheid gedragen kunnen worden (met bijvoorbeeld een eigen risico van bijvoorbeeld 2.000 euro per bedrijf).

Ter vermindering van papierwerk wordt voorgesteld om de vergoeding zoveel mogelijk in één of twee keer over te maken. Het contract wordt bijvoorbeeld aangegaan voor tien jaar. In één keer voor 80% betalen in het eerste jaar. De rest betalen in het achtste jaar van het contract. Verder wel controleren of aan de openstellingseis voldaan is. In principe is het wenselijk om een optie aan te bieden voor nog eens tien jaar als het wederzijds goed bevalt (met een dan op dat moment marktconforme vergoeding). Als dit op deze manier gebeurt dan betekent dit dat je als partijen elkaar serieus neemt en dat je een duurzaam wandelpad wilt gaan introduceren.

3.2 Wandelpaden op land- en tuinbouwbedrijven of door andere instanties in eigendom en -beheer?

Bij bovenstaande beschouwing hoe je een vrijwillig wandelpad het beste kunt realiseren en welke vergoeding hiervoor gegeven moet worden kan natuurlijk ook de vraag gesteld worden of het niet beter zou zijn om gewoon grond voor zo'n wandelpad aan te kopen of te onteigenen en dit te laten beheren door een andere organisatie (bijvoorbeeld gemeente, provincie of recreatieschap). Hieraan kunnen zowel voor- als nadelen zitten.

Het grote voordeel van het in eigendom en eigen beheer hebben van een dergelijk pad door bijvoorbeeld of overheid of een andere publiekrechtelijke organisatie is dat de continuïteit mogelijk veel langer gegarandeerd is dan bij agrarisch eigendom en beheer. Maar met een goed contract is de continuïteit op grond van land- en tuinbouwers ook gegarandeerd.

Wat de kosten betreft: de gemiddelde grondprijzen voor onverpacht los land liggen in Nederland op gemiddeld 29.000 euro per hectare (gemiddelde over 2003; Bron: Landbouw Economisch Bericht, 2004). Per m² komt dit uit op 2,90 euro. Hierbij komt wel het gegeven aan de orde dat het in de praktijk erg moeilijk zal zijn om een strook grond in minnelijk overleg voor een redelijke prijs te verwerven. Voor een strook zal hoe dan ook altijd meer betaald moeten worden dan een vergelijkbare oppervlakte als die in een perceel ligt. Op zijn gunstigst zal deze strook verworven kunnen worden voor de gangbare grondprijs in het desbetreffende gebied.

Als deze aangekochte grond extern gefinancierd moet worden en er moet hier geld voor worden geleend dan betekent dit een financieringslast. Gerekend met een rentepercentage van circa 4,5% dan komt dit neer op ongeveer 13 eurocent per m² per jaar. Dit komt ongeveer overeen met de inkomensvergoeding van grasland en extensief bouwland, zoals die in het voorgaande hoofdstuk 3.1 onder de berekeningswijze voor de hoogte van de vergoeding onder 1 vermeld staat. Verder worden bij de berekeningswijze voor de hoogte van

de vergoeding onder 2 en 3 van hoofdstuk 3.1 nog opslagen voorgesteld voor beheer en onderhoud, aantasting privacy, mogelijke overlast en intensief gebruik. Als niet- land- en tuinbouwers de wandelpaden in eigendom en eigen beheer heeft dan zal men in de praktijk ook voor een groot deel deze kosten hebben. Alleen zullen ze mogelijk meer versluierd zijn (bijvoorbeeld in de kosten van een gemeentelijk groenbedrijf). Wat de vergoeding voor privacy en mogelijke overlast in de berekening betreft het volgende: als een grondeigenaar hiervoor erg vreest dan zal het heel veel moeite kosten om deze grond op een redelijk goedkope wijze te verwerven. Er zal hiervoor een flinke opslag op de grondprijs betaald moeten worden of er zal een onteigeningprocedure opgestart moeten worden (die er overigens dan toe kan leiden dat de vergoeding nog veel hoger uitpakt).

Samengevat zullen de uiteindelijke jaarkosten van een wandelpad in eigendom en eigen beheer niet veel anders zijn dan de vergoeding die men aan een land- of tuinbouwer zal moeten gaan betalen. Een vrijwillig wandelpad op land van een land- of tuinbouwer zal evenwel als de randvoorwaarden vervuld zijn wel veel sneller aangelegd kunnen worden.

Op basis van de voorgestelde adviesvergoedingen van €2,10 tot €6,35 per tien jaar per strekkende meter wandelpad en op basis van de gehouden representatieve enquête zou er op vrijwillige basis ongeveer 1.500 km wandelpad in het gehele land bij kunnen komen. Bij een meer integrale aanpak, betere regelingen ten aanzien van vergoedingen voor voorzieningen (bruggetjes, info-panelen, en dergelijke) en een schadevergoedingsregeling ten aanzien van eventuele bedrijfsrisico's en aansprakelijkheid voor derden zullen nog meer wandelpaden aangelegd kunnen worden.

Literatuur

Ham, A. van den en M.E. Ypma, *Verbreiding op landbouwbedrijven. Met visie en creatieve vasthoudendheid naar succes*; LEI-rapport, 2000.

Hosper, G.K. (PPO), T.A. de Boer (Alterra), M.A.W. Kommers (ASG), M.B. Schöne (Alterra), R.T. Ferwerda (ASG), M.C.J. Schipper (PPO) en A.J. Visser (PPO), *Uit de voeten met wandelpaden over boerenland; Leidraad voor de aanleg van wandelroutes*. Wageningen-UR, 2003.

Kommers, M.A.W. en G.K. Hopster, *Toegankelijkheid Agrarisch Cultuurlandschap*; Praktijk Rapport Rundvee nr. 15, Praktijkonderzoek Veehouderij, Praktijkonderzoek Plant & Omgeving, oktober 2002.

Ploeg, B. van der, C. Teeuwen en H. Hofsink, *Te voet door de velden; draagvlak openstelling agrarisch gronden voor recreatie*; LEI-rapport 4.00.14, augustus 2000.

Rijk, P.J., *Animo voor wandelpaden op land- en tuinbouwbedrijven? Analyse van een enquête*; LEI rapport (concept), september 2000.

Rijk, P.J., *Vier proeftuinen in ontwikkeling; gebiedsanalyses, plannen, inkomens en een nieuwe vergoedingssystematiek natuur en landschap. Hoofdrapport en achtergrondrapport*; LEI, Den Haag, LEI-publicatie 4.03.05, mei 2003.

Rijk, P.J. *Advisering/toetsing vergoedingen aanleggen van wandelpaden in de Haarlemmermeer*; LEI, Den Haag, voorjaar 2004.

Bijlage 1. Animo voor wandelpaden op land- en tuinbouwbedrijven? Analyse van een enquête

Inhoud

1. Inleiding
2. Werkwijze onderzoek en enquêteverantwoording
3. Onderzoeksresultaten
  - 3.1 Aantal bedrijven dat een wandelpad wil of al een wandelpad heeft
  - 3.2 Aantal meters wandelpad
  - 3.3 Contractperiode
  - 3.4 Enige kenmerken van de bedrijven die meedoen
  - 3.5 Redenen om niet mee te doen
  - 3.6 Hoogte vergoeding
  - 3.7 Gemaakte opmerkingen bij de enquête
4. Enkele conclusies

Appendix:

1. Brief en vragenlijst

1. Inleiding

In het kader van de vergroening van het belastingstelsel werd in de zomer van 2000 gedacht om mogelijk een extra belastingaftrek te geven aan land- en tuinbouwers die op hun bedrijven de mogelijkheid geven om te wandelen d.m.v. aan te leggen wandelpaden of gebruik te maken van (bestaande) kavelpaden.

Alvorens een dergelijke regeling ook effectief te maken is in juni 2000 door de Directie Natuur van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij aan het Landbouw Economisch Instituut (LEI) gevraagd om de animo om aan een dergelijke regeling mee te doen in te schatten.

Om dit te onderzoeken is door het LEI een beknopte enquête gehouden middels een representatieve steekproef onder alle land- en tuinbouwers in ons land; dit met uitzondering van de glastuinbouwsector. In totaal hebben 700 bedrijven een vragenlijst toegestuurd gekregen.

De enquête en de enquêteresultaten zijn in de zomer van 2000 uitgevoerd en verwerkt door de LEI-medewerksters Mw. C. de Zwijger- de Brabander en Mw. V. Rodriguez-Zwambag.

2. Werkwijze onderzoek en enquêteverantwoording

De enquête met de bijbehorende brief is in nauw overleg met de Directie Natuur van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit vastgesteld. De definitieve vragenlijst is ook besproken met (boeren)natuurorganisaties die reeds ervaring hebben met wandelpaden en wandelaars op hun bedrijven. Verder hebben er een aantal proefenquêtes plaats gevonden.

De definitieve vragenlijst en de verzonden brief is achterin in deze bijlage opgenomen.

Om een zo goed mogelijk beeld te krijgen of er animo is voor een dergelijke regeling is er een representatieve steekproef getrokken onder alle land- en tuinbouwers in ons land. Dit met uitzondering van de glastuinbouwsector.

Per bedrijfstype is een aselechte steekproef getrokken.

In tabel 2.1 is het aantal bedrijven in ons land per bedrijfstype weergegeven. Tevens is vermeld hoe groot de steekproef is geweest. Tevens is de uiteindelijke verwerkbare respons vermeld.

Het eindpercentage verwerkbare respons verschilt per bedrijfstypen niet veel. Voor het telefonisch rappel was de verwerkbare respons 28%. Na de telefonische benadering is de respons gestegen tot 74% van de oorspronkelijke steekproef, hetgeen vrij hoog is. De resultaten van het onderzoek kunnen hierdoor als representatief worden aangemerkt voor de gehele Nederlandse land- en tuinbouw.

Tabel 2.1 *Het aantal bedrijven per bedrijfstype en de steekproefgrootte*

Bedrijfstype a)	Aantal (1999)	Steekproef		Verwerkbaar respons	
		aantal	%	aantal	in % v.steekproef
Melkveehouderij	28.395	150	0,51	120	80
Overig graasdierhouderij	19.606	100	0,51	68	68
Gemengde/combinatiebedrijven	10.546	100	0,95	79	79
Akkerbouw	13.854	100	0,72	78	78
Hokdierbedrijven	10.226	50	0,49	32	64
Tuinbouw open grond 1-jarig	5.211	100	1,92	69	69
Tuinbouw open grond meerjarig	5.327	100	1,88	75	75
Totaal 2)	93.165	700	0,75	521	74

a) een bedrijf behoort tot een bepaald bedrijfstype als twee-derde of meer van de totale economische productie deze richting betreft; b) inclusief de glastuinbouwbedrijven (8.380) zijn er in ons land 101.545 land- en tuinbouwbedrijven.

In tabel 2.2 is vermeld wat de verdere redenen waren voor de niet verwerkbaar enquêtes.

Tabel 2.2 *Respons en non-respons van de totale steekproef*

	Aantal	Percentage
Totale steekproef	700	100
Verwerkbaar (schriftelijk teruggestuurd)	196	28
Verwerkbaar (na telefonische enquête)	325	46
Totaal verwerkbaar	521	74
Niet verwerkbaar	179	26
Reden niet verwerkbaar:		
Bedrijf opgeheven tussen 1999 en 2000	20	3
Onbestelbaar, verhuisd e.d.	7	1
Weigeraar	21	3
Onbereikbaar	10	1
Na drie telefoontjes nog niet bereikt	121	17

3. Onderzoeksresultaten

3.1 Aantal bedrijven dat een wandelpad wil of al een wandelpad heeft

De hypothese bij het onderzoek was dat men een (fiscale) nettovergoeding ontving van € 0,45 per strekkende meter pad (minimaal 1 meter, onverhard of verhard).

Van alle geënquêteerden geven 13 bedrijfshoofden (2,5%) te kennen een wandelpad te willen aanleggen onder de voorwaarden zo die in de case gesteld zijn. Deze bedrijven

hebben nu nog geen wandelpad. Daarnaast zijn er 9 geënquêteerden die reeds wandelpaden op hun bedrijf hebben (1,7%). Twee daarvan wilden hun padenstelsel uitbreiden als deze regeling zou komen (0,4%). Alles bij elkaar zouden dus 22 bedrijven (4,2%) van de regeling gebruik maken.

Als we deze resultaten doortrekken naar het landelijk aantal bedrijven dan levert dit het beeld op dat in tabel b3.1 weergegeven is.

Tabel 3.1 Schatting van het landelijk aantal bedrijven dat een wandelpad gaat aanleggen en reeds wandelpaden heeft per bedrijfstype

Bedrijfstype	Wil wandelpad aanleggen		Heeft al wandelpad	
	%	aantal	%	aantal
Melkveehouderij	0,8	236	0,8	236
Overig graasdier	1,5	288	1,5	288
Gemengd/combinatie	3,8	400	3,8	400
Akkerbouw	5,1	710	2,6	355
Hokdieren	0	0	0	0
Tuinbouw open grond 1-jarig	2,9	151	1,4	76
Tuinbouw open grond meerjarig	2,7	142	1,3	71
Totaal	2,1	1.927	1,5	1.426

Uit tabel 3.1 komt naar voren dat als de gegevens uit de enquête doorgetrokken worden naar de landelijke situatie er omgerekend 2,1% van de bedrijven een wandelpad aan wil leggen. Daarnaast heeft 1,5% van de bedrijven al een pad waarover gewandeld wordt. Van degenen die al een wandelpad hebben, wil een vijfde het padenstelsel uitbreiden. Nieuwe wandelpaden zullen dus aangelegd worden op 2,4% van de bedrijven; dit komt overeen met 2.250 bedrijven. In totaal zal 3,6% van de bedrijven in ons land meedoen aan de regeling, hetgeen neerkomt op 3.350 bedrijven.

3.2 Aantal meters wandelpad

Van de bedrijven die een wandelpad aan willen leggen wil ruim 40% paden aanleggen tot een lengte van 500 meter. Bijna 60% wil 500 tot 2.500 meter aanleggen.

Gemiddeld willen de geënquêteerden 687 meter nieuwe wandelpaden aanleggen. Vooral op de akkerbouwbedrijven en gecombineerde bedrijven kiest men voor flinke lengtes.

Omgerekend naar de landelijke situatie waar 2.250 bedrijven zullen meedoen aan de regeling betekent dit de aanleg van ruim 1.500 kilometer nieuw wandelpad

De geënquêteerde bedrijven die nu al een wandelpad hebben hebben gemiddeld 565 meter wandelpad. Doortrekking naar het gehele land (1.426 bedrijven) betekent dus dat er momenteel reeds 800 kilometer wandelpad op of nabij land- en tuinbouwbedrijven zou zijn. Over de mate van openbaarheid en toegankelijkheid van deze al aanwezige paden is evenwel geen vraag gesteld. Met de regeling worden deze in ieder geval wel openbaar.

3.3 Contractperiode

In de enquête is aan degenen die een wandelpad wilden aanleggen gevraagd hoe men zou staan tegenover een contractperiode van 5 jaar: van degenen die een wandelpad wilden aanleggen stond de overgrote meerderheid (viervijfde) positief tegenover een contractperiode van 5 jaar.

3.4 Enige kenmerken van de bedrijven die meedoen

Van de bedrijven die met de wandelpadregeling mee zouden doen zijn enkele structuurkenmerken vergeleken met de bedrijven die niet meedoen. Als bron heeft hiervoor de CBS-landbouwtelling van 1999 gediend.

De bedrijven die een wandelpad aan willen leggen zijn wat betreft de economische omvang van het bedrijf even groot als de andere bedrijven in Nederland. Wel hebben de bedrijven die een wandelpad aan willen leggen meer cultuurgrond dan de andere bedrijven (27 ha tegenover 19 ha gemiddeld). De bedrijfshoofden die mee willen doen zijn doorgaans gemiddeld jonger dan de andere bedrijfshoofden (47 jaar tegenover 52 jaar). De opvolgingssituatie bij de oudere bedrijfshoofden boven de 50 jaar die mee willen doen is hetzelfde als bij de niet-meedoeners. Onder de meedoeners bevinden zich relatief veel bedrijven met veel pachtgrond (meedoeners 58% pachtgrond tegenover niet-meedoeners 30% pachtgrond)

3.5 Redenen om niet mee te doen

In de enquête is gevraagd naar de reden waarom men niet mee wil doen met een dergelijke regeling. Men had de mogelijkheid om meerdere redenen aan te kruisen. Hierbij was er ook

de mogelijkheid om zelf eventueel een overige reden in te vullen. Bij de uitwerking van de enquête zijn deze overige redenen ook verwerkt.

Tabel 3.2 geeft per bedrijfstype een overzicht naar de reden waarom men geen belangstelling heeft om met een eventuele regeling mee te doen. Deze zijn in volgorde gezet naar de reden die het meest genoemd werd.

Uit tabel 3.2 blijkt dat vrees voor de aantasting van de privacy en belemmert te worden in de bedrijfsvoering beide zeer hoog scoren als reden om geen wandelpad aan te leggen onder de in de case gestelde voorwaarden: beiden scoren bijna 30% als reden om niet mee te doen. De vrees voor overlast van honden is voor bijna een vijfde van de bedrijven een reden om niet mee te doen. Eveneens bijna een vijfde vreest bedrijfsrisico's (meer kans op ziekten bij gewassen of dieren).

De reden 'financieel niet aantrekkelijk genoeg' is voor bijna een vijfde van de bedrijven een belangrijke reden. De financiële tegemoetkoming is dus zeker niet de belangrijkste reden om niet mee te doen: drie redenen zijn nog belangrijker (privacy, bedrijfsvoering, honden). Wat wel van belang is dat bijna 10% van de bedrijven geen belasting betaald en dus niets heeft aan een fiscale compensatie.

Vrees voor zwerfvuil (14%) en te veel extra voorzieningen aan moeten brengen (13%) zijn ook redenen om niet mee te doen.

Er werden door de geënquêteerden ook veel overige redenen vermeld om niet mee te doen met een dergelijke regeling. Hierbij scoorde het hebben van geen mogelijkheden hoog (bijna een vijfde). Geen mogelijkheden werd meestal in combinatie met een andere reden ingevuld; daarnaast speelde ook de grootte van het erf of het bedrijf zelf een rol (bedrijfsgebouwen en woning nemen alle ruimte in of er was te weinig grond om een wandelpad te realiseren). Ook het al aanwezig zijn van voldoende wandelpaden in de omgeving was voor ruim 10% van de geënquêteerden een reden om niet mee te doen. Het niet door kunnen laten lopen van paden was voor bijna 10% een reden voor niet-deelneming. De ongunstige locatie van het bedrijf, het binnenkort stoppen met het bedrijf, gaan verhuizen en het niet aan de voorwaarden voldoen scoorden elk tussen de 3 en 5% als reden voor niet deelneming aan de regeling. De vrees voor diefstal werd vooral op tuinbouwbedrijven als een belangrijke reden gezien om af te zien van de regeling. Bij de andere sectoren werd dit bijna nooit als reden vermeld.

Tabel 3.2 Verdeling van de redenen om niet mee te doen met de regeling per bedrijfstype (in % van totale niet-deelnemers per bedrijfstype)

Reden	bedrijfstype							Alle geënquêteerden a)
	Melk- vee	Overig graasd.	Gem/ comb.	Akker- bouw	Hok- dieren	Tuinb. 1-jarig	Tuinb. meerj.	
Aantasting privacy	30	26	37	31	6	41	21	29
Belemmering in de bedrijfsvoering	36	14	30	36	6	32	32	29
Vrees voor overlast van honden	20	21	15	16	3	20	19	18
Financieel niet aantrekkelijk genoeg	21	8	19	24	22	14	13	17
Vrees bedrijfsrisico's	21	9	25	13	28	14	11	17
Bang voor zwerfvuil	14	9	15	19	3	20	11	14
Moet te veel extra voor- zieningen aanbrengen	18	5	15	10	13	15	11	13
Betaal geen belasting	14	3	12	8	9	3	13	9
Overige redenen:								
Geen mogelijkheden	13	39	14	11	31	11	14	17
Voldoende wandelpaden in omgeving	22	21	8	6	6	9	6	12
Pad loopt niet door	11	8	7	6	9	9	14	9
Bedrijf op ongunstige locatie	5	2	8	10	6	5	3	5
Diefstal/vernieling	2	0	1	1	0	8	14	4
Ga verkopen of verplaatsen	6	3	1	4	3	3	3	4
Voldoet niet aan voorwaarden	2	3	1	3	3	3	6	3
Overige redenen	3	2	1	4	6	6	4	4
Totaal b)	100	100	100	100	100	100	100	100
Absolute aantallen: 100%=	118	66	73	72	32	66	72	499

a) Alle geënquêteerden uit de steekproef die geen interesse hadden voor een wandelpad ongeacht het bedrijfstype (meningen dus ongewogen met het voorkomen van de verschillende aantallen bedrijven per bedrijfstype); b) de som van de percentages is niet 100, omdat meerdere redenen ingevuld of extra vermeld konden worden

Per bedrijfstype zijn er nogal verschillen in redenen om geen wandelpad aan te leggen. Tabel 3.2 geeft hiervan een goed beeld. Bij het eventueel verder stimuleren tot het aanleggen van wandelpaden in bepaalde gebieden (met daarin meestal bepaalde land- en tuinbouwbedrijven behorende tot een bepaald bedrijfstypen) kan hiermee rekening worden gehouden.

3.6 Hoogte vergoeding

In de enquête is aan degenen voor wie de regeling financieel niet aantrekkelijk genoeg was gevraagd hoe hoog de vergoeding zou moeten zijn om wel deel te nemen aan de regeling. De desbetreffende vraag hoe hoog de vergoeding zou moeten zijn voor wel deelname werd door 87 (17%) van de niet-deelnemers beantwoord. Als alle financiële wensen vervuld zouden worden van deze nu niet-deelnemers dan zou het totale aantal bedrijven dat nieuwe wandelpaden aan zou leggen komen op ongeveer een vijfde van alle bedrijven.

Uit de beantwoording van de vraag uit de enquête naar de hoogte van de vergoeding bleken velen deze vraag zo geïnterpreteerd te hebben alsof er ook een gewone nettovergoeding mogelijk was en in te vullen (in plaats van een vergoeding in de vorm van een belastingvoordeel). Van de 87 bedrijven hebben 59 geënquêteerden (tweederde) deze vraag ingevuld met een belastingvoordeel (hetzelfde als in de case) en 28 (eenderde) met een gewone vergoeding.

In tabel 3.3 zijn de antwoorden ingedeeld naar de diverse gewenste bedragen. Ter oriëntatie en vergelijking is ook het aantal deelnemers (22) dat in de enquête positief was over de regeling met een netto belastingvoordeel van €0,45 per strekkende meter vermeld.

Tabel b3.3 *Verdeling van de antwoorden naar gewenste vergoedingen om een wandelpad aan te leggen bij geënquêteerden die nu niet zouden deelnemen*

Klasse (in euro's per m.)	Belastingvoordeel		Gewone nettovergoeding	
	Aantal	%	Aantal	%
	(€0,45 a)		22)	
Tot 1,13	7	12	2	7
1,13 - 2,27	7	12	6	21
2,27 - 4,54	7	12	3	11
4,54 - 6,81	12	20	3	11
6,81 - 45,00	3	5	5	18
45,00 e.m.	8	14	0	0
Geen antwoord	15	25	9	32
Totaal	59	100	28	100

a) Aantal deelnemers, inclusief degenen die nu al een wandelpad hebben, die met een belastingvoordeel van €0,45 per strekkende meter pad nieuwe wandelpaden zouden willen aanleggen.

Tabel 3.3 geeft een indicatie hoeveel mensen er meer mee zouden doen aan het aanleggen van een wandelpad op hun bedrijf als de vergoeding hoger zou zijn dan de 0,45 euro per strekkende meter in de vorm van een belastingvoordeel, zoals in de onderzochte case.

Met behulp van de gegevens uit tabel 3.3 en de onderliggende antwoorden van de potentiële deelnemers en het landelijk aantal land- en tuinbouwbedrijven is in tabel b3.4

weergegeven hoeveel deelnemers er landelijk zouden zijn bij verhoging van de vergoedingen.

Bij de samenstelling van tabel 3.4 zijn de volgende aannamen gemaakt:

- degenen die te kennen hebben gegeven een wandelpad te gaan aanleggen als de vergoeding hoger zou zijn en de vraag over het gewenste bedrag onbeantwoord hebben gelaten zijn gelijkelijk over de gewenste bedragen en klassen verdeeld;
- de in tabel 3.3 onderscheiden bedragen voor een netto belastingvoordeel of een netto-vergoeding zijn tot één netto bedrag teruggebracht.

Tabel 3.4 *Geschat aantal bedrijven in het gehele land dat meedoet met de wandelpadregeling bij verschillende hoogtes van de vergoedingen*

Bedragen in euro's	% a)	Aantal
0,45	3,6	3.353
0,68	4,5	4.192
0,90	5,6	5.217
1,13	7,2	6.708
1,36	7,6	7.081
1,81	8,1	7.546
2,27	11,8	10.993
4,54	15,1	14.068

a) Cumulatief percentage.

Duidelijk is uit tabel 3.4 af te leiden dat bij een hoger vergoedingsbedrag er aanzienlijk meer bedrijven aan de regeling mee zullen doen.

3.7 Gemaakte opmerkingen bij de enquête

Door vele respondenten is van de mogelijkheid gebruikgemaakt om opmerkingen bij de vragenlijst te maken: 30% van de respondenten heeft opmerkingen gemaakt.

De opmerkingen gaan onder meer over de volgende zaken:

- veel opmerkingen gaan over het feit dat men veel liever een gewone vergoeding zou hebben dan een belastingaftrek. Hierbij speelt ook een rol dat ongeveer 10% van de respondenten geen belasting betaalde;
- verder vonden velen dat er meer een relatie moest zijn tussen de te geven vergoeding, de gemaakte kosten, de bedrijfsschade en het aantal mensen dat van het wandelpad gebruik maakt. Ook werden er nogal eens opmerkingen gemaakt dat de basisinvestering door de overheid gemaakt moest worden; het onderhoud kan dan de landbouwer of tuinder doen;
- nogal wat opmerkingen en vragen worden er gesteld over de aansprakelijkheid, als er bijvoorbeeld iemand op het pad wat overkomt (bijvoorbeeld valt of een been breekt door oneffenheid);

- de overheid wordt niet altijd als een betrouwbare partner gezien: het beleid wisselt soms per regeerperiode. Dit geldt ook voor de regels, mogelijkheden en mogelijke vergoedingen;
- verder zijn er veel meer negatieve opmerkingen gemaakt dan positieve. Bij de negatieve komt nogal eens terug, dat men gewoon boer wil zijn en daarmee uit. Ook heeft men weinig vertrouwen in het gedrag van de wandelaars (loslopende honden, zwerfvuil en dergelijke). Bij de opmerkingen wordt dikwijls hetgeen men al ingevuld heeft nog eens sterker herhaald. Positief wordt voor sommigen de p.r. voor de land- en tuinbouw vermeld.

4. Enkele conclusies

Als we naar de resultaten uit het onderzoek kijken moeten we constateren dat er weinig liefhebberij onder land- en tuinbouwers is om wandelpaden aan te leggen en te onderhouden op het bedrijf. Dit onder de in de case geschetste voorwaarden.

Van de totale teruggekomen respons zou maar 4,2% belangstelling hebben gehad voor een dergelijke regeling. Opgehoogd naar de gehele Nederlandse land- en tuinbouwsector is dit percentage nog lager: slechts 3,6% zou meedoen. Niettemin betekent dit landelijk evenwel toch nog een redelijk aantal bedrijven: 3.350. Bij toepassen van de regeling zou er landelijk ruim 1500 km wandelpad bijkomen; daarnaast zou er ongeveer 800 km wandelpad (al of niet-openbaar), dat er nu al op land- en tuinbouwbedrijven ligt onder de regeling vallen.

De aantasting van de privacy, de vrees voor belemmeringen in de bedrijfsvoering, de vrees voor overlast van honden en de vrees voor bedrijfsrisico's (ziekte-insluiting bij dieren en gewassen) scoren zeer hoog als redenen om niet aan een dergelijke regeling mee te doen (gemiddeld 17 tot 29% voor elke reden). Bijna een vijfde van de geënquêteerden vindt de financiële vergoeding onder de maat.

Om bedrijven meer mee te laten doen en te stimuleren om wandelpaden aan te leggen zijn de volgende aanpassingen denkbaar:

- hogere vergoedingen geven: uit het onderzoek blijkt dat een verhoging tot bijvoorbeeld netto €1,13 per strekkende meter een verdubbeling van de animo geeft. Bij € 2,27 per strekkende meter doen er drie keer zoveel bedrijven mee;
- een netto gewone vergoeding wordt door bijna iedereen veel aantrekkelijker gevonden dan een vergoeding in de belastingsfeer. Dit omdat ca. 10% van de respondenten aangeeft dat hij geen belasting betaalt;
- het iets veranderen aan de voorwaarden van de regeling kan ook tot een veel grotere deelname leiden: het feit dat het pad moet doorlopen was voor veel bedrijven een (enkele) reden om niet deel te nemen;
- een forse tegemoetkoming of betaling van eenmalige investeringen (bruggetjes, bordjes, afrasteringen) met daarbij de nettovergoeding per strekkende meter kan de animo doen toenemen;
- Onzekerheden over aansprakelijkheden moeten duidelijk zijn.

Appendix 1 Brief en de vragenlijst zo die op 18 juli '00 naar de geënquêteerden is gestuurd

Verzonden brief:

Geachte heer/mevrouw,

Op dit moment wordt gedacht aan de vergroening van het belastingstelsel (belastingplan 2001). Hierbij wordt onder meer gedacht om aan land- en tuinbouwers de mogelijkheid te geven van een extra belastingaftrek. Deze belastingaftrek zal gegeven worden als men de mogelijkheid biedt door middel van een wandelpad over het erf en/of de percelen van het bedrijf te wandelen. De precieze belastingaftrek moet nog worden vastgesteld. Op dit moment wordt gedacht aan een netto-belastingvoordeel van f 1,- netto per strekkende meter wandelpad.

Door het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij is aan het LEI gevraagd om inzicht te geven in hoeverre er gebruikgemaakt zou worden van deze regeling, als deze per 1 januari aanstaande ingevoerd zou worden. Het onderzoek wordt ondersteund door de Land- en Tuinbouworganisaties.

Het LEI heeft voor dit onderzoek een (beperkte) steekproef getrokken onder alle land- en tuinbouwers in het gehele land. U bent hier één van.

Wij willen u hierbij vragen of u het bijgevoegde korte vragenlijstje wilt invullen. Wilt u de vragenlijst in de bijgevoegde antwoordenvolop (een postzegel is niet nodig) vóór 28 juli terugsturen.

De door u verstrekte informatie beschouwen wij als strikt vertrouwelijk en wordt alleen voor dit onderzoek gebruikt.

Wij hopen op uw medewerking en danken u bij voorbaat,

Met vriendelijke groet,

' Vragenlijst openstelling bedrijf voor wandelpaden'

**Onderzoek naar de belangstelling voor wandelpaden over het bedrijf bij extra belastingaf-
trek.**

Hieronder wordt de situatie geschetst onder welke voorwaarden u voor vergoeding van een wandelpad over uw bedrijf in aanmerking kunt komen:

- Het pad sluit aan op de openbare weg of heeft een verbinding met een ander wandelpad of vormt daarmee een doorgaande route. Het pad moet doorlopen.
- Aan het begin en aan het eind van het pad geeft een bord aan dat het een voor iedereen toegankelijk pad is.
- Het pad mag zowel verhard als onverhard zijn. Ook een pad over gras- of bouwland mag. Er mag van bestaande wegen- en padstructuren op het bedrijf gebruikgemaakt worden (kavelpaden of eigen wegen kunnen ook gebruikt worden).
- Het pad moet minimaal 1 meter breed zijn; bij overgangen (sloten, hekken en dergelijke) mag dit smaller zijn.
- Het aanleggen van het pad, onderhoud en eventuele voorzieningen om verbindingen over bijvoorbeeld sloten of langs hekken aan te brengen zijn voor eigen rekening.
- Enkele dagdelen per jaar mag het pad i.v.m. de agrarische bedrijfsvoering afgesloten worden (bijvoorbeeld bij spuiten of oogstwerkzaamheden).
- Door het aanleggen van het pad verliest men niet de eventueel op deze grond gerelateerde rechten (quota).
- Het contract of de regeling wordt vrijwillig en zal in eerste instantie voor één jaar zijn. Hierna kan dit contract eventueel verlengd worden.
- Bij eventueel gepachte gronden is geen toestemming van de verpachter nodig. (dit in verband met de tijdelijkheid en het geringe aantal voorzieningen dat nodig is)
- Als u aan deze wandelpadregeling deelneemt heeft u recht op een extra fiscale aftrekpost. Deze aftrek komt neer op een netto belastingvoordeel van €0,45 per strekkende meter pad.

- 1 Zou u daadwerkelijk een dergelijk wandelpad, zoals hiervoor omschreven, op uw bedrijf willen aanleggen? Ja
 Ja, en ik heb al ..... meter wandelpad
 Nee Ga naar vraag 4
- 2 Hoeveel strekkende meter pad zou u willen aanleggen.....meter of eventueel willen uitbreiden?
- 3 Staat u positief tegenover een contractperiode van 5 jaar? Ja Ga naar vraag 6
 Nee Ga naar vraag 6

- 4   Waarom heeft u **geen** belangstelling voor aanleg van een wandelpad? (*meerdere antwoorden mogelijk*)
- Belemmering in de bedrijfsvoering
  - Vrees voor overlast van honden
  - Bang voor zwerfvuil
  - Aantasting privacy
  - Moet te veel extra voorzieningen aanbrengen
  - Vrees bedrijfsrisico's (insluit van ziektes)
  - Ik heb niets aan belastingaftrek, want ik betaal geen belasting. (te weinig inkomen)
  - Financieel niet aantrekkelijk genoeg (Vul ook vraag 5 in)
  - Anders nl.,
.....
.....

Indien vraag 4. Financieel niet aantrekkelijk genoeg:

- 5   Hoe hoog zou voor u de vergoeding moeten zijn in netto guldens per strekkende meter pad?   *f* ..... per strekkende meter

- 6   Heeft u nog opmerkingen over deze vragenlijst of de wandelpadregeling?

.....

.....

.....

Hartelijk dank voor uw medewerking. U kunt de vragenlijst in de bijgevoegde antwoordenvelop (een postzegel is niet nodig) aan ons terugsturen.